

Demokratisering van het onderzoeksbeleid

Enno W. Hommes

Het wetenschappelijk onderzoek staat op verschillende manieren onder druk. De Rijksoverheid wil meer zicht op de besteding van de gelden en streeft daarom naar centralisatie en meer programmering. Maatschappelijk geëngageerden vragen om een omkering van het beleid van welvaartsgericht naar welzijnsgericht onderzoek en ook zij zien de noodzaak van meer programmering. Universiteiten zien autonomie als de garantie voor een pluriform wetenschapsbeleid en verzetten zich tegen de centralisatieplannen van de overheid. En tenslotte vindt men als logisch verlengstuk van de universitaire democratiseringstendensen de vraag naar een gedemocratiseerde structuur van de onderzoeksfinanciering. Ook de aanhangers van democratisering vragen om meer programmering.

Eerste, tweede en derde geldstroom, centralisatie en decentralisatie, maatschappelijk dienstbaar en zuiver wetenschappelijk, democratisch en technokratisch, dat zijn slechts enkele van de ingrediënten die de discussie rond het onderzoeksbeleid beheersen.

Als hij overeenkomstig zijn plannen werkt heeft minister Trip de afgelopen maand een serie vragen het land in gestuurd betreffende een nieuwe organisatiestructuur voor het wetenschappelijk onderzoek. Deze vragen zijn voor een deel gedestilleerd uit de talrijke reacties die vorig jaar op zijn departement zijn binnengekomen naar aanleiding van de nota van de Gespreksgroep Universitair Onderzoek, de zogenaamde GUO-nota.¹

Het ligt in de bedoeling om de vragenronde in februari af te sluiten om dan in de loop van het jaar met een nieuwe nota te komen waarin het gehele onderzoeksbestel in beschouwing wordt genomen. Bij de samenstelling van een nieuwe nota ontbreekt het de minister en zijn staf niet aan stukken. In de kast liggen reeds verschillende adviezen van de Raad van Advies voor het Wetenschapsbeleid, er is een advies van de Rekenkamer, er ligt een OECD-rapport² over de Nederlandse onderzoeks-situatie en er zijn de reeds genoemde talloze reacties op de nota van de Gespreksgroep Universitair Onderzoek. Onder deze reacties zijn er van de universiteiten, de Akademische Raad, Z.W.O., de Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek en tal van andere organisaties.

Door de veelheid aan materiaal en de beschikbare standpunten die nu reeds op tafel liggen mag de

minister niet verwachten dat de door hem ingestelde vragenronde nog nieuwe gezichtspunten zal opleveren. Toch is deze vragenronde van belang, in de eerste plaats omdat de systematische verwerking van standpunten er door vergemakkelijkt wordt en in de tweede plaats omdat de vragen slaan op het gehele onderzoeksbeleid en niet, zoals in het verleden, alleen op het universitaire onderzoek.

Het is te hopen dat het antwoordmateriaal openbaar zal zijn zodat een ieder een goed beeld kan krijgen van een momentopname van het denken in Nederland over nieuwe onderzoeksstructuren.

Verreweg het zwakst ontwikkelde aspect in de verschillende overheidsnota's is de aandacht voor de democratisering van het onderzoeksbeleid, een voorbij gaan, zo niet een afkeer van democratische beïnvloeding. Voor zover er aandacht is blijkt uit de verschillende stukken een principiële afwijzing van alles wat met democratie te maken heeft. Het is daarom dat ik in dit artikel de democratisering centraal wil stellen, oftewel de vraag: 'Wie bepaalt wie wat gaat onderzoeken?'

Globaal gesproken is de huidige situatie zo, dat hiërarchisch hooggeplaatste wetenschapsmensen zelf hun onderzoeksprogramma ontwerpen. Voor zover ze die programma's niet uit eigen instituut-fondsen kunnen financieren doen ze een beroep op de tweede geldstroom waarbij hun projecten worden beoordeeld door even hooggeplaatste collega's. Zowel het ontwerpen van de programma's als de beoordeling over het al dan niet financieren vindt geheel plaats binnen wat men zou kunnen noemen het wetenschappelijk establishment.

De procedures vinden in het geheim plaats waardoor iedere democratische controle bij voorbaat is uitgesloten. Deskundigheid, hoge wetenschappelijke status en vertrouwelijkheid bepalen het gezicht van de structuur.

Nu kleven er een aantal evidente risico's aan deze

Enno W. Hommes (1934) is directeur van het Instituut voor Maatschappijwetenschappelijk Onderzoek in Ontwikkelingslanden (IMWOO) te Den Haag.

Publicaties o.a.: *Evaluatie van plattelandsplanning in India* (dissertatie, 1970).

Adres: Lissersweg 487, Lissersbroek

structuur. Het is niet uitgesloten dat nieuwkomers met afwijkende wetenschappelijke ideeën een geringere kans hebben op honorering van hun plannen dan de oude rotten in het vak die reeds bewezen hebben de beschikbare fondsen verantwoord te besteden. Als socioloog zou je geneigd zijn om te veronderstellen dat patronagerelaties een zekere rol zouden kunnen spelen.

Een ander bezwaar is de schijn-objectiviteit. Door de nadruk te leggen op deskundigheid wordt gesuggereerd dat ideologie bij de beoordeling van projecten geen rol speelt. Maar we zijn met zijn allen nu toch lang genoeg met de sociologie van de wetenschap bezig om te weten dat die stellingname niet houdbaar is. Nu zou mijn betoog aan kracht winnen als ik al deze veronderstellingen door feitenmateriaal hard zou kunnen maken. De geheime procedures maken een analyse echter vrijwel onmogelijk. Nog onlangs is een poging van een werkgroep van de Nederlandse Sociologische en Antropologische Vereniging om tot een dergelijke analyse te komen voor het antropologisch onderzoek op deze geheimhouding gestrand zodat geen enkel inzicht gekregen kon worden in de afgewezen projecten noch in de motivering voor die afwijzing.

In maatschappijkritische kringen wordt uitgegaan van de veronderstelling dat het beleid van het wetenschappelijk establishment parallel loopt met de belangen van het establishment in het algemeen. Als socioloog ben ik natuurlijk gevoelig voor deze hypothese en er zijn ook reeds veel aanwijzingen voor maar toch is meer onderzoek nodig om duidelijkheid te verschaffen.

Het gaat hier om een belangrijk punt, omdat de leden van het wetenschappelijk establishment zelf met het idee rondlopen dat hun oordelen worden beheerst door zuiver wetenschappelijke overwegingen en zij zeer bevreesd zijn voor de ideologische invloeden die democratisering met zich mee zal brengen. Zij zien zichzelf als de bewaarders en bewakers van de zuivere wetenschap.

De bestaande overheidsplannen

De dominante positie van het deskundigenestablishment wordt in de bestaande overheidsnota's op geen enkele wijze in gevaar gebracht. Aan de hand van een tweetal nota's kan dit nader worden toegelicht.

In de nota van de Gespreksgroep Universitair Onderzoek (GUO) wordt een centrale alles beheersende organisatie voorgesteld, de Nationale Research Organisatie (N.R.O.). Deze organisatie zou een rol moeten spelen bij de programmering, de financiering en de evaluatie van wetenschappelijk onderzoek aan de universiteiten. Strategisch vanuit democratisch standpunt is natuurlijk de samenstelling van het bestuur en de samenstelling van de voorgestelde onderafdelingsbesturen. Welnu, één lid zou afkomstig moeten zijn uit de stuurgroep post-secundair onderwijs, één lid komt van T.N.O., twee leden zijn departementale vertegenwoordigers, vijf leden worden voorgesteld door de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen en verder zitten de vijf afdelingsvoorzitters in het bestuur. Deze laatste vijf komen via een omweg voort uit voordrachten waarbij de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen betrokken is omdat dat de basis is voor de samenstelling van de afdelingsbesturen. Tenslotte zitten er vijf leden in het bestuur die zijn voorgesteld door de Akademische Raad. Alleen deze laatste vijf kunnen aanspraak maken op een (getrapte) democratische benoeming. Van belang is om de positie te signaleren van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen die ook verder in ons betoog ter sprake kan komen. Dit gezelschap is de laatste tijd nog al eens onderwerp van kritiek geweest, omdat het een typische establishment organisatie is. Voor het lidmaatschap wordt men uitgenodigd en dat gebeurt veelal niet op jeugdige leeftijd, zodat het resultaat is dat dit gezelschap op geen enkele wijze representatief geacht kan worden voor de Nederlandse wetenschappelijk wereld, hetgeen ook niet de bedoeling is. Er is naar mijn mening dan ook geen enkele reden om hen zo'n zware positie toe te kennen.

Belangwekkend is dat de motivatie voor het laten opmaken van voordrachten door deze Koninklijke Akademie van Wetenschappen voor de Nationale Research Organisatie gebaseerd is op de begrippen '*onafhankelijkheid*' en '*relativerend vermogen*'. Nu is het duidelijk dat de Nederlandse Koninklijke Akademie van Wetenschappen bepaald niet onafhankelijk is van het wetenschappelijk establishment noch worden leden van dit establishment doorgegens gekenmerkt door relaterend vermogen als het om hun eigen positie gaat.

Het GUO-advies is opgesteld door het wetenschap-

pelijk establishment zelf en het is dan ook niet verwonderlijk dat zij weinig aanleiding zagen om democratisering door te voeren. Als in de Gespreks-groep Universitair Onderzoek ook de Bond van Wetenschappelijke Arbeiders (BWA) en het Verbond van Wetenschappelijke Onderzoekers (VWO) vertegenwoordigd zouden zijn geweest, dan zou de uitkomst natuurlijk anders zijn geweest.

Nu komt in de GUO-nota niet duidelijk tot uitdrukking waarom precies men geen inspraak wil en om op dat punt wat meer helderheid te verschaffen wil ik in de tweede plaats aandacht besteden aan het zogenaamde 'inspraak-advies' van de Raad van Advies voor het Wetenschapsbeleid. Aan dit Advieskollege heeft minister Veringa na desbetreffende kamervragen verzocht om een advies uit te brengen over het vraagstuk van ruimere inspraak van organisaties van wetenschappelijke onderzoekers bij de bepaling van het wetenschapsbeleid.

In mei 1970 bracht dit kollege het teleurstellende advies uit dat inspraak niet institutioneel geregeld behoefde te worden.³ Het maximum waar men toe bereid bleek was om bij bepaalde onderwerpen van tijd tot tijd een hearing te organiseren. Bij de kamervragen was ook de vraag aan de orde gekomen of het niet dienstig zou zijn om naast de Raad van Advies voor het Wetenschapsbeleid een lichaam in het leven te roepen dat ten aanzien van wetenschappelijk onderzoek en ontwikkelingswerk een functie zou hebben, vergelijkbaar met die van de Sociaal Economische Raad (SER).

Ten aanzien van dit laatste punt kan ik de ver-

leiding niet weerstaan om het inspraakadvies te citeren:

'Anders dan bijvoorbeeld bij de sociaal-economische sector het geval is, kan men echter niet zeggen dat achter de verschillende belangen die aldus tegenover elkaar moeten worden afgewogen, duidelijk aanwijsbare bevolkingsgroepen staan. In het bijzonder is de wijze waarop de wetenschappelijke werkers bij het wetenschapsbeleid zijn betrokken, in geen enkel opzicht te vergelijken met de wijze waarop de belangen van werkgevers en werknemers zijn betrokken bij het beleid waarover een lichaam als de SER heeft te adviseren.

Het ligt voor de hand dat een raad voor advies voor het wetenschapsbeleid voor een belangrijk deel behoort te bestaan uit wetenschapsbeoefenaars. Niet echter dat deze daarbij hetzij bepaalde wetenschappen of wetenschappelijke instellingen, hetzij bepaalde bij de wetenschap betrokken belangengroepen, hetzij bepaalde levensbeschouwelijke of politieke inzichten vertegenwoordigen.

Niet kan worden ontkend, dat bij het wetenschapsbeleid belangen van allerlei aard zijn betrokken en ook dat daarbij waardeoordelen ontleend aan maatschappijbeschouwing en politieke inzichten een belangrijke rol kunnen spelen. Ook indien men er in zou slagen die belangen en inzichten met bepaalde bevolkingsgroepen of organisaties te identificeren, dan nog zou het naar het oordeel van de raad weinig zin hebben om de voorbereiding van het wetenschapsbeleid aan de vertegenwoordigers van zulke groepen en organisaties op te dragen. Die voorbereiding vergt immers een instelling waarbij naast deskundigheid objectiviteit op de voorgrond moet staan'.

In het Chemisch Weekblad van 7 augustus 1970 treffen we een groot aantal persoonlijke commentaren op dit inspraakadvies aan van mensen uit de onderzoekspraktijk. Achter de namen van deze mensen zijn de instellingen en posities vermeld waaruit ze afkomstig zijn en geheel overeenkomstig de sociologische wetten kan men op basis van de institutionele herkomst van de ondertekenaars een goede voorspelling doen over de richting van hun commentaar. Unilever, T.N.O., AKZO en het Koninklijk Instituut van Ingenieurs vinden het een prachtig advies, als establishment hebben zij geen enkele behoefte aan inspraak. Het Verbond van Wetenschappelijke Onderzoekers, de Bond van We-

periodiekenparade

— uitgave onder auspiciën van het sociaal-wetenschappelijk informatie- en documentatiecentrum van de koninklijke nederlandse akademie van wetenschappen,
— onder redactie van drs h p hogeweg-de haart

— verschijnt 12 x per jaar bij boom meppel,
gasgracht 10, telefoon 05220/51341;
abonnement f 18,50

tenschappelijk Arbeiders en de Vereniging van Akademici bij het Wetenschappelijk Onderwijs vinden het een teleurstellend advies.

Deskundigheid, onafhankelijkheid, objectiviteit, relativerend vermogen, dat zijn de begrippen die centraal staan in het verzet van het establishment tegen inspraak in het onderzoeksbeleid. In de volgende paragrafen zullen we aan een aantal van deze punten aandacht besteden.

Deskundigheid en democratie

Opvallend is dat in verschillende stukken deskundigheid tegenover democratie wordt gesteld. Terwijl we in de rest van ons staatsbestel bij de invoering van het kiesstelsel en de invoering van de parlementaire democratie hebben aanvaard dat democratie en deskundigheid elkaar niet uitsluiten, vormt de wetenschappelijke wereld nog een bolwerk van ideeën die niet meer van deze tijd zijn. Gelukkig hebben de democratiserings-tendensen in de universiteiten, ten dele vastgelegd in de WUB, hierin enige verandering gebracht al was de activiteit van de democraten meer gericht op de bestuursstructuur en het onderwijs dan op het onderzoeksbeleid.

Ik wil mij in deze paragraaf beperken tot de kwaliteitseisen die aan onderzoek moeten worden gesteld, dit ter onderscheiding van de soort en de relevantie van het onderzoek.

Kwalitatieve beoordeling van onderzoeksprojecten kan naar mijn mening slechts plaats vinden door mensen die daar door opleiding en ervaring toe gerechtigd zijn. Onder kwalitatieve beoordeling versta ik hier de beoordeling van de methodiek van het onderzoek en daarmee samenhangend de vraag naar de uitvoerbaarheid en de kans op resultaat.

Deze deskundigheid sluit echter democratie geenszins uit. Men kan uit de beschikbare groep deskundigen periodiek de beoordelingspanels laten kiezen waarbij de groep kiezers aanzienlijk groter kan zijn dan die van de deskundigen. In principe zou iedere onderzoeker die een academische opleiding heeft voltooid kiezer kunnen zijn.

Dit principe zou op verschillende niveau's ook verschillende organisatorische uitwerkingen moeten krijgen. Op het niveau van vakgroepen en fakulteiten lijken directe verkiezingen op hun plaats. Op landelijk niveau, als het gaat om beoordelingspa-

nels voor de tweede geldstroom lijkt een getrapte vorm van verkiezing een betere benaderingswijze. Zo zou men zich kunnen voorstellen dat er een lijn loopt via de onderzoekscommissies van de fakulteiten naar een onderzoekskommissie van de secties van de Akademische Raad, die dan tenslotte de kandidaten gaan benoemen voor de beoordelingspanels, van bijvoorbeeld ZWO (de huidige panels van Z.W.O. — U had het al gedacht — komen mede tot stand op voordracht van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen). In de praktijk zal dit deel van de door mij voorgestane democratische procedures geen grote veranderingen opleveren met de huidige situatie, omdat thans via roulatie een groot deel van de beschikbare groep deskundigen wel aan bod komt. Nu is de universitaire lijn slechts één lijn die relevant is voor de tweede geldstroom. Daarnaast zijn er interuniversitaire instituten en onafhankelijke instituten en onderzoekers. Voor hen dienen tegelijkertijd democratische procedures ontwikkeld te worden zodat zij zich verbonden kunnen voelen met de beoordelingspanels. Ik zou er voor willen pleiten dat daarbij beroepsorganisaties ingeschakeld worden. Voor de disciplines waarmee ik vertrouwd ben zou dat de Nederlandse Sociologische en Antropologische Vereniging kunnen zijn die op haar jaarlijks kongres kandidaten kan laten verkiezen, voor de beoordelingspanels van bijvoorbeeld ZWO/WOTRO en ook bijvoorbeeld voor de beoordelingspanels van het Universitaire Projecten Programma voor Ontwikkelingssamenwerking. Zodra de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen een open organisatie wordt met een democratische structuur zou men ook vanuit deze organisatie kandidaten kunnen voordragen.

De tegenstanders van democratisering vrezen dat objectiviteit en onafhankelijkheid van de beoordelaars bij een democratische structuur in gevaar komen. Voor dit deel van dit betoog geloof ik niet dat deze gevaren groter zijn dan bij de huidige structuur. Ook nu kunnen beoordelaars zich soms moeilijk verzetten tegen projecten die uit hun 'eigen universiteit' afkomstig zijn.

Openbaarheid en democratie

Hopelijk heeft het wetenschappelijk establishment minder te verbergen dan de maatschappijkritische onderzoekers hopen, maar door de besluitvorming

aan alle waarneming van buitenaf te onttrekken wekken de beoordelaars de indruk of er heel wat te verbergen is. De argumentatie voor de geheimhouding wordt mede gebaseerd op de bescherming van de individuele onderzoeker die door openbaarheid geschaad zou kunnen worden, bijvoorbeeld als zijn onderzoeksontwerp wordt afgewezen met de mededeling dat het een prullerig stuk werk was. Ik vind dit een slechte argumentatie. Als iemand een beroep wil doen op overheidsmiddelen die door de samenleving zijn opgebracht dan rust de morele plicht op hem (of op de groep aanvragers) om een kwalitatief goede aanvraag in te dienen. Als hij dat niet doet vind ik het ook juist dat hij daarvoor op zijn vingers wordt getikt door een openbare afwijzing. Eén van de klachten van de beoordelingspanels is dat ze zoveel puin onder ogen krijgen. Misschien is openbaarheid van de besluiten en de motivering een goed hulpmiddel om de kwaliteit van de aanvragen te verbeteren. Er zijn naar mijn mening nog meer voordelen. Door de openbaarheid is het mogelijk om een democratische controle uit te oefenen en door openbaarheid wordt het mogelijk om met stukken in de hand aan te tonen dat vele goede onderzoeksaanvragen om financiële redenen moeten worden afgewezen.

Grensverleggend onderzoek en democratie

De inhoud van onderzoeksprogramma's en projecten kan worden bepaald door wat men vroeger zuiver wetenschappelijke motieven noemde en door maatschappelijke/ideologische overwegingen. Deze twee ingangen vereisen een verschillende benadering omdat er ook verschillende belanghebbenden zijn. In deze paragraaf beperken we ons tot het grensverleggend onderzoek dat naar het gevoelen van de betrokkenen op zuiver wetenschappelijke gronden tot stand komt. Het is het zoeken naar nieuwe theorieën, het verkennen van onontgonnen gebieden.

De bepaling van de inhoud van het onderzoek op basis van dit criterium vereist deskundigheid, maar anders dan bij de beoordeling van de kwalitatieve aspecten van de methode van onderzoek kunnen hierbij veel meer onderzoekers en aankomende onderzoekers (studenten) een rol spelen. Eén van de kenmerken van de wetenschappelijke arbeid is dat de grenzen van de beschikbare kennis bij een redelijke mate van specialisatie vrij gauw bereikt zijn.

Een student die over een bepaald onderwerp een skriptie schrijft weet over bepaalde aspecten van dat onderwerp al gauw meer af dan zijn leermeesters.

Een grensverleggend onderzoeksprogramma dat op vakgroepniveau in de universiteiten tot stand komt moet het resultaat zijn van een democratische besluitvorming op basis van een uitgebreide discussie waarin de participanten al naar hun eigen deskundigheid een inbreng kunnen hebben. In principe gaat dezelfde redenering op voor de niet-universitaire of interuniversitaire instituten.

Wanneer men — zoals ik hier impliciet doe — een pleidooi voert voor onderzoeksprogramma's waarbij verschillende onderzoekers of groepen van onderzoekers zijn betrokken, dan acht ik democratisering van de besluitvorming van groot belang. Daarnaast zou er echter ruimte moeten zijn voor onderzoeken die buiten het programma liggen en die vergelijkbaar zijn met het ouderwetse hobbyisme. Voor zowel het onderzoek voortvloeiend uit de onderzoeksprogrammering als het onderzoek in een 'vrije beleidsruimte' blijven de kwaliteitseisen onverminderd van kracht.

Maatschappelijke prioriteiten en de democratisering

De grote vrees van het wetenschappelijk establishment voor de democratisering ligt niet in de eerste plaats bij de kwaliteitsproblematiek of bij de problematiek van het grensverleggend onderzoek maar bij de ideologisering van het onderzoek. En het wetenschappelijk establishment heeft op dit punt natuurlijk een aantal minder plezierige ervaringen opgedaan.

Indien discussies over onderzoeksprogramma's op vakgroepniveau worden beheerst door de vraag of een onderzoeksvoorstel nu al dan niet zuiver in de (marxistische) leer is en als de methodiek van het onderzoek in strijd met de wetenschappelijke beginselen in dienst wordt gesteld van de ideologie, dan hebben de beginselen, die in de vorige paragrafen zijn neergelegd een geringe realiteitswaarde.

De begrippen maatschappelijke relevantie, maatschappelijk engagement, beleidsrelevantie, maatschappelijk dienstbaar onderzoek en ideologie hebben een zekere geschiedenis in de wetenschappelijke wereld.

Een tiental jaren geleden begon de druk om onderzoek meer af te stemmen op maatschappelijke behoeften en men kan nu zeggen dat een niet onbelangrijk deel van het establishment thans bereid is om dit beginsel te aanvaarden als een criterium bij onderzoeksprogrammering. Via de maatschappijkritici is maatschappelijk relevantie steeds meer geplaast in het kader van een maatschappijvisie, een ideologie. En daar beginnen de moeilijkheden. Er zullen binnen het wetenschappelijk establishment nog wel aanhangers gevonden kunnen worden voor het gezichtspunt dat maatschappelijke relevantie niet los gezien kan worden van een maatschappijvisie. Wat zij echter vrezen is dat één maatschappijvisie (die niet de hunne is) bepalend gaat worden voor de onderzoeksprogrammering en wat zij verder vrezen is dat de gesprekken over deze onderzoeksprogrammering gekenmerkt zullen worden door dogmatiek en intolerantie.

Aangezien men moeilijk kan volhouden dat de maatschappijvisie of de maatschappijvisies van het wetenschappelijk establishment de onderzoeksprogrammering zouden moeten beheersen ligt het voor de hand te pleiten voor de deelname van alle betrokkenen. De bestrijding van de dogmatiek en intolerantie moet niet gezocht worden in het bestrijden van de democratie, maar in de bestrijding van de dogmatiek en de intolerantie zelf.

De wetenschappelijke elite heeft het in dit opzicht verre van gemakkelijk, alhoewel hun positie historisch verklaarbaar is. In de geschiedenis zijn zij schromelijk tekort geschoten. De revolutionaire democratiseringsbewegingen kwamen op in een tijd dat de universitaire elite wel lippendienst bewees aan maatschappelijke relevantie, maar het door hen gevoerde onderzoeksbeleid vertoonde vele trekken van individueel hobbyisme.

Tegenover de Marxistische revolutionairen stonden geen elites met alternatieve maatschappelijk relevante onderzoeksprogramma's, maar individuen met eigen hobbys.

Het verzet tegen de bestuurlijke en onderwijskundige democratisering was een goede voedingsbodem voor de intolerantie en dogmatiek van de revolutionairen. De bepaling van onderzoekprogramma's heeft daar onder geleden. Waardevolle ervaren onderzoekers hebben zich vermoeid uit de discussies teruggetrokken.

Hoe zal het post-revolutionaire tijdperk er uit gaan

zien? Naar mijn overtuiging zal de dogmatiek en de intolerantie die vooral de jongere-jaars-revolutionairen kenmerkte aan kracht verliezen als de voedingsbodem verdwijnt. Nu reeds kan men observeren dat de revolutionairen van het eerste uur die thans stafleden zijn geworden zelf nu de grootste bestrijders zijn van de dogmatiek en intolerantie. Hun gerichtheid op maatschappijvisies is een duidelijke winst in vergelijking met de vrijblijvende discussies over maatschappelijke relevantie van voorheen. Een optimale participatie van de universitaire elite in de discussies over maatschappijvisies en hun implicaties voor de onderzoeksprogrammering is van wezenlijke betekenis voor het welslagen van de democratisering van het onderzoeksbeleid.

Ook op nationaal niveau dient er ruimte te komen voor participatie in het onderzoeksbeleid door die organisaties van onderzoekers die op een bepaalde maatschappelijke noemer bijeengekomen zijn. Organisaties als de Bond van Wetenschappelijke Arbeiders moeten democratische invloed krijgen in de researchorganisatie. In de reeds genoemde formule van de N.R.O., zou dat betekenen dat de besturen worden samengesteld uit kandidaten afkomstig uit de Akademische Raad, beroepsorganisaties als de Nederlandse Sociologische en Antropologische Vereniging en op maatschappijvisie gebaseerde organisaties als de B.W.A. Ook in de beoordelingspanels zouden deze organisaties een rol moeten spelen met behoud van het deskundigheidskriterium.

De democratisering zoals die in deze paragrafen is ontvouwd heeft als belangrijk bezwaar dat het ivoren toren isolement van de universiteiten en de wetenschappers in het algemeen er niet mee wordt doorbroken.

Wil men tot een werkelijke democratisering van het onderzoeksbeleid komen dan dienen er institutionele kaders geschapen te worden die de maatschappelijke prioriteiten zelf uit de samenleving kunnen aandragen zodat ze in een gezamenlijk overleg met onderzoekers kunnen leiden tot een onderzoeksprogrammering. Naar mijn mening zijn deze institutionele kaders op verschillende niveaus nodig. Iedere universiteit en hogeschool zou moeten beschikken over een onderzoeksraad waarin vertegenwoordigers van tal van maatschappelijke groeperingen en ook actiegroepen zitting kunnen heb-

ben. Dit zou de plaats moeten zijn om onderzoekswensen of problemen uit de samenleving in te dienen terwijl een dergelijk orgaan tevens geschikt gemaakt zou kunnen worden om de discussie tussen probleemstellers en onderzoekers op gang te brengen.

Ook op nationaal niveau zou een dergelijke onderzoeksraad kunnen functioneren. Men komt dit idee in één of andere vorm van tijd tot tijd tegen en bij de bespreking van het inspraakadvies van de Raad van Advies voor het Wetenschapsbeleid hebben we reeds gezien dat de RAWB daar weinig voor voelt. Pikant is daarbij dat de huidige minister voor het wetenschapsbeleid juist aan de RAWB een functie wil toekennen bij het formuleren en hanteren van criteria voor maatschappelijke prioriteiten. Naar mijn opvatting is juist deze Raad daar in het geheel niet voor uitgerust omdat ze is losgekoppeld van de samenleving. Waar zou ze de criteria vandaan moeten halen?

De gedachtengang ligt voor de hand dat het parlement deze functies zou moeten vervullen. Ik onderschrijf die visie, maar ik meen wel dat er alle reden is om enerzijds het parlement een ruggesteun te geven terwijl anderzijds de onderzoekers moeilijk direkt met het parlement kunnen gaan praten. Een nationale onderzoeksraad waarin een veelheid van belangen zijn vertegenwoordigd zou het institutionele kader kunnen vormen voor het vervullen van en de ruggesteun van het parlement en het gesprek met de onderzoekers.

De geassocieerde verbanden van onderzoekers zoals die binnen ZWO en voor de sociale wetenschappen binnen de Stichting Interuniversitair Instituut voor Sociaal-Wetenschappelijk Onderzoek (SISWO) bestaan maken het relaiseren van een discussie in het kader van een Nationale Onderzoeksraad mogelijk.

Essentieel in deze gedachtengang is dat de maatschappelijke prioriteiten niet uitsluitend bepaald worden door de overheid of door de tegen de overheid aanleunende clubs als de Raad van Advies voor het Wetenschapsbeleid en de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, de W.R.R.

Bij vorige regeringen bestond er een duidelijke tendens om alle inspraak buiten de deur te houden door adviescolleges ondemokratisch samen te stellen. Zo wordt bijvoorbeeld de Raad van Advies voor het Wetenschapsbeleid samengesteld door de

regering in overleg met de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. De politiek-demokratische betekenis van zo'n advies dat door zo'n kollege gegeven wordt is natuurlijk minimaal. Een minister zou zich naar mijn mening beter kunnen omgeven met persoonlijke adviseurs die hij zelf uitkiest dan met zo'n kollege dat hij erft uit een vorig kabinet.

De recente totstandkoming van het sociaal planbureau is een ander voorbeeld van de afwijzing van inspraak. Alhoewel het Bestuur van de Nationale Raad voor Maatschappelijk Welzijn⁴ ter inleiding van het plan van de Kommissie Godefroy pleit voor een bijdrage aan de democratisering van planprocessen die zij wezenlijk acht om de ontmenselijking van de samenleving tegen te gaan heeft de regering toch maar weer besloten om een sociaal planbureau op te richten dat geheel losgekoppeld is van de samenleving. Misschien is het in de toekomst mogelijk deze fout te herstellen door een democratisch samengestelde Adviesraad samen te stellen, een mogelijkheid die ook in de oorspronkelijke plannen van de kommissie de Wolff is geopperd. Wanneer alsnog een democratisering plaats vindt zou ook dit orgaan een belangrijke rol kunnen spelen bij het aandragen van de maatschappelijke prioriteiten ten behoeve van een onderzoeksbeleid.

Gezien het feit dat het huidige kabinet 'inspraak' hoog in haar vaandel voert mag gehoopt worden dat in een dergelijke richting zal worden gezocht.

Demokratisering industrieel onderzoeksgebied

Het grootste deel van onze researchgelden wordt besteed door de industrie en dat betekende tot nu toe dat de overheidsinvloed beperkt was. Het recente initiatief van onderzoekers van het laboratorium van Philips om hierin verandering te brengen is een aantrekkelijke eerste stap in de goede richting. Deze onderzoekers pleiten voor een afstemming van het industrieel onderzoek op het maatschappelijk belang en zij zoeken naar wegen om dit te realiseren.

In 'Keerpunt 72' wordt reeds gesteld dat de overheid toetsende bevoegdheden moet krijgen ten aanzien van industrieel onderzoek. Een mogelijke uitwerking van dit principe kan gevonden worden binnen het kader van de reeds geschetste nationale onderzoeksraad.

Voor diegenen die vinden dat in de huidige tijd met toekomstproblemen zoals die in eerste aanzet zijn geschetst in het rapport van de Club van Rome geen plaats meer is voor een vrije ondernemingsgewijze produktie is het een vanzelfsprekendheid dat de industriële research onder controle moet worden gesteld van de gemeenschap. We kunnen ons de luxe niet meer permitteren om de industriële onderzoekspolitiek afhankelijk te laten zijn van het winststreven van enkele aandeelhouders.

Het zal niet gemakkelijk zijn om greep te krijgen op deze materie. Naar mijn mening zal de overheid zich hierbij aanzienlijk sterker kunnen opstellen als

zij voor de besteding van haar eigen onderzoeks-budget democratische structuren heeft ontwikkeld.

Noten

¹ Kamerstuk zitting 1972, wetenschapsbudget 1973 nr. 12089.

² Idem.

³ R. A. W. B. Kamerstuk zitting 1969/1970, nr. 10441, nr. 7.

⁴ Dubbelrapport: Toekomst, wetenschap en politiek- *Pleidooi voor het nationale plan ontwikkelingsraad; Welzijnszorg, planning en beleidsvoering- Pleidooi voor een georganiseerd toekomstdenken op het gebied van de welzijnszorg.*